

Kultūros paveldo
departamentas

PRIE KULTŪROS MINISTERIJOS

Kultūros
paveldo
akademija

Nekilnojamojo kultūros paveldo pažinimo sklaidos ir atgaivinimo programos projektas „Medinio Lietuvos paveldo išsaugojimo ir senųjų amatų profesijų atstovų mokymo aktualizavimas”

Atmintinė apie
stogų dengimą mediniuose
kultūros paveldo objektuose
(skardos stogai)

Kiekvieno medinio kultūros paveldo objekto patvarumui didžiausios reikšmės turi stogas. Prakiurus stogui, lietaus ir sniego drėgmė pūdo ne tik gegnes ir grebėstus, bet taip pat sienas, balkius, lubas ir kitas medines pastato dalis. Sueižėjus čerpiems, supuvus medinei stogo dangai ar surūdijus skardai, dažnai reikia visiškai keisti stogo konstrukciją arba sutvirtinti atskirus jos elementus.

Atliekant stogo restauravimo darbus pirmiausia sutvirtinamos ir išlyginamos gegnės, įrengiami papildomi statramsčiai ir ilginiai. Esant reikalui, gegnės protezuojamos, išlyginamos ir sutvirtinamos antdeklais, paspyriais. Sutvarkius ir restauravus stogo konstrukcijas, atkuriamą arba restauruojamą stogo dangą.

Restauruojant kultūros paveldo pastatus sutinkami atvejai, kada buvusi autentiška stogo danga yra pakeista kita, dažniausiai šiferio, danga. Atkuriant ar restauruojant buvusią stogo dangą yra svarbu, kad būtų ne tik atkurtas jos buvęs vaizdas, bet ir garantuotas vandens nepralaidumas, ilgaamžiškumas. Restauruojant stogų dangą, yra sutvarkomos arba atkuriamos lietaus nuvedimo sistemos.

Pagrindiniai, tvarkant kultūros paveldo objektus, sutinkami čerpių, skardos ir mediniai stogai. Restauruojant medinius pastatus neretai prisieina pakeisti arba atkurti ankščiau buvusią skardos dangą. Prieš restauruojant skardos dangą pirmiausia restauruojamos medinės stogo konstrukcijos.

Skardos stogai. Skarda daugeliu atžvilgiu yra praktiška stogams dengti medžiaga, kadangi ji yra atspari ugniai ir lengva. Dėl lengvumo, stogo konstrukcija gali būti silpnesnė. Skardos stogai gali būti lėkšti, mažo nuotakumo, todėl sumažėja stogų plotas. Su skarda galima sandariai uždengti bet kokią stogo formą, įvairius iškišulius ir briaunas ir ji palyginti ilgai išsilaiko, tačiau skarda turi ir nemažai blogų ypatybių. Būtent skarda labai praleidžia šaltį ir šilumą. Kai išilęs stogas atvėsta, o pastogėje dar būna šilta, stogas pradeda rasoti ir tokiu būdu drėkina ir pūdo grebėstus bei gegnes. Nuo temperatūros svyravimo skardos stogai išsitampo ir atsipalaiduoja, todėl vėjuotomis dienomis girdėti garsus bildesys. Siekiant skardos stogų patikimumo ir ilgaamžiškumo, turi būti išlaikomas temperatūros-drėgmės režimas:

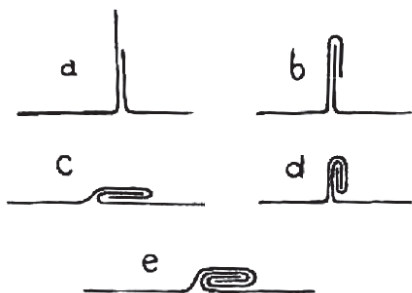
- pastogės perdangos šiluminė varža turi būti mažiau 2,0, o karnizo zonoje 2,5;
- visi šilumos nešėjai pastogėje turi būti tinkamai izoliuoti arba perkelti iš pastogės;
- visos angos į pastogę turi būti hermetizuotos, įrengti tambūrai, apšiltinti liukai;
- sutvarkomas pastogės natūralus vėdinimas per stoglangius, karnizinius plyšius, kaminus, bokštus taip, kad 2-4 m² vėdinimo angų 1000 m² pastogės.

Be cinkuotos skardos, stogams dengti naudojama ir paprasta, juoda geležinė skarda, tačiau, kad nerūdytų, ji turi būti iš abiejų pusių gruntuota suriku su pokostu ir iš viršaus kas 4-6 metus perdažoma aliejiniiais dažais.

Cinkuotos skardos lapai būna 1,42 m ilgio ir 0,71 m pločio arba 2 m ilgio ir 1 m pločio. Stogams dengti cinkuota skarda paprastai naudojama 0,45 mm storio, o juoda skarda – 0,62 mm storio.

Skardos lapai klojami ant stogo statmenai kraigui (šelmieniui). Jie sujungiami vienas su kitu iš šonų stačiuoju falcu¹ ir galuose – gulsčiuoju falcu. Lapų sudūrimo falcus reiktu pasigaminti užlenkiant mediniu plaktuku aukštytyn vieno lapo šoną per 5-6 cm, o gretimo antrojo per 3-4 cm. Vėliau aukštesnysis užlenkimas prilenkiamas žemyn ant žemesnio užlenkimo ir tokiu būdu padaromas paprastas stačias falcas. Pritvirtinus

¹ *Falcas – užlankas – skardos lakštų jungimas.*

Statieji ir gulstieji skardos sudūrimų falcai:

a – pirmausia aukštyn užlenkiami skardos lapų kraštai,

b – statusis viengubas falcas,

c – gulsčiasis viengubas falcas,

d – statusis dvigubas falcas,

e – gulsčiasis dvigubas falcas.

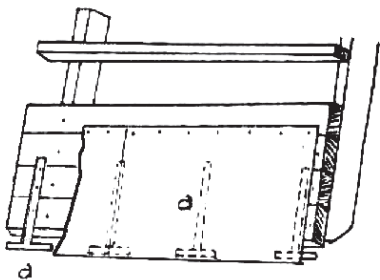
statųjį falčą gulsčiai prie stogo yra gaunamas gulsčias falcas. Dažniausiai stogai dengiami vadinamoju dvigubu falcu, tuomet stogas būna stipresnis ir sandaresnis. Dvigubas falcas padaromas paprastąjį falčą dar kartą pusiau nulenkus žemyn.

Kiekvienas skardos lapas pritvirtinamas prie grebėstų keturiomis, iš tos pačios skardos padarytomis, juostelėmis. Šios skardos juostelės dažniausiai būna 12-18 cm ilgio 4-5 cm pločio. Vienas jų galas įlenkiamas stačiojo šoninio falco viduje, o antras galas prikalamas 2 colių su plačia galvute vinimi prie grebėsto.

Skardos lapų galams sujungti gulstieji falcai daromi ne vienoje linijoje su gretimų lapų tokiais pat falcais, bet šiek tiek prasilenkiant, kadangi tuomet yra patogiau padaryti falcių užlenkimus.

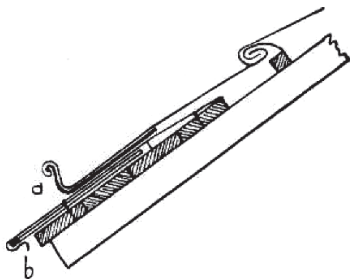
Skardai dengti stogų grebėstai turėtų būti 4x5 ar 5x5 storio arba klojami 2,5 cm storio lentomis. Lentos klojamos ištiesai arba su 5-10 cm tarpais. Grebėstai prikalmi kas 18-27 cm vienas nuo kito. Ties falcų lapų galais t.y. maždaug kas 1,30 m grebėstų vietoje reiktų kalti tokio pat storumo lentas. Tokiu būdu visi gulstieji falcai gula ant tvirtu lentų pagrindo ir tvirtai laikosi. Taip pat lentomis reikia pakalti stogo apačią prie gegnių galų iki sienų ir po vieną lentą stogo viršuje abipus kraigo. Sudūrimų vietos (latakai) taip pat apkalamos lentomis, o ne grebėstais.

Skardos lapai prie stogo apačios pritvirtinami geležinėmis, geriau cinkuotomis, kryžminėmis plokštelėmis. Jos daromos 45-54 cm ilgio iš 5 mm storio ir 25-40 mm pločio juostinės geležies. Plokštelės prikalmos prie stogo kas 65-70 cm. Jų galai išsikiša žemyn nuo stogo lentų per 10-15 cm. Ant išsikišusių plokštelių kryžmių užlenkiami skardos apatiniai lapai.

*Skardos lapo klojimas ant kryžminių geležinių plokštelių stogo apačioje:
a – kryžminės plokštelės.*

Ant apatinių stogo skardos lapų padaromi vandeniui nubėgti skardiniai latakai 10-15 cm gylio, sujungiant skardos lapus gulsčiuoju dvigubu falcu su stogo skarda. Kadangi latakų skardos lapai sujungiami falcais su viršutiniais stogo skardos lapais, tai po latakais esamų skardos lapų viršus prikalamas vinimis prie lentų. Latakai prilaikomi cinkuotos geležies kabliais, prikaltais prie lentų kas 70 cm. Kabliai daromi iš 3-4 mm storio, 20 mm pločio ir 60 cm ilgio juostinės geležies. Latakai daromi ant stogo nuožulniai į namo kampus taip, kad susidarytų kritimas bent 5 cm vienam metrui.

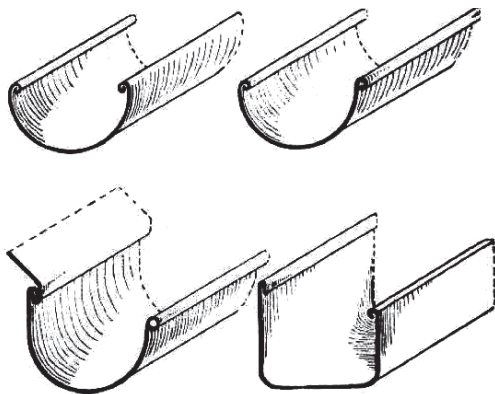
Stoginis skardos latakas:

a – latakas ant geležinių kablių.

b – skardos lapų krašto užlenkimas ant kryžminių geležies plokštelių.

Vandeniui nubėgti latakai ir vamzdžiai.

Nuo įvairių medinių kultūros paveldo objektų stogų vandeniui nubėgti latakai ir vamzdžiai dažniausiai daromi iš skardos. Latakai gaminami pusapvaliai 8-10 cm gylio arba kampuoti po 13-15 cm gylio ir pločio.

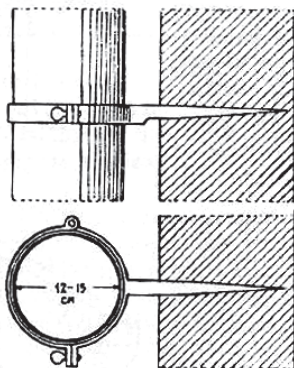
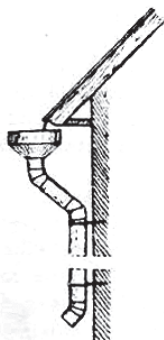

Skardos latakai vandeniui nubėgti

Jie pakabinami po stogo apačia ant kablių kas 70 cm. Latakai į vandeniui nubėgti vamzdį turi turėti kas metrą bent 0,8 cm polinkį. Norint padaryti tik vidinį lataką polinkį, iš oro pusės paliekant jį visiškai gulsčia, latakus tenka daryti dvigubus. Tuomet vidinė lataką skarda daroma su polinkiu, o išorinė – gulsčia. Lataką užpakalinis kraštas pakišamas po stogu. Latakams prikabinti kabliai turėtų būti 4-5 mm storio ir 20-30 mm pločio juostinės geležies. Jie prikalami prie stogo grebėstų ar lentų.

Stogo latakais vanduo leidžiamas į stačiuosius vamzdžius. Vamzdžiai turėtų būti 13,5 cm storio, apvalūs arba nuo 8x10 iki 10x12 cm storio –

keturkampiai. Vamzdžiai kas 1,40 metro pritvirtinami prie sienų geležiniais laikytuvais. Laikytuvai apjuosiami aplink vamzdžius ir suveržiami $\frac{3}{4}$ colio ilgio varžteliais. Kad vanduo neaptaškytų pamatų ir sienų, apatinis vamzdžių galas prie žemės užlenkiamas nuo pastato tolyn. Užlenkimui padaroma skardinė alkūnė. Panašią alkūnę reiktų padaryti ir vamzdžio viršuje, prie stogo. Viršutinė vamzdžio dalis prie sujungimo su latakais praplatinama, padaroma įlaja, kad viršutinė anga neužsikimštų nuo krentančių lapų ir vanduo į ją laisviau įbėgtų. Atskiros vamzdžių dalys tampriai viena į kitą įmaunamos.

Skardinis apvalus latakas su įlaja, prie sienų prikabinamas geležiniais laikytuvais

Šaltinis: „Kaimo sodyba“, 1932 m.

**Nuoroda į paveldo tvarkybos reglamentą dėl stogų dangos tvarkybos:
Kultūros ministro 2007-11-24 įsakymas Nr. IV-683 „Dėl paveldo
tvarkybos reglamentų patvirtinimo“ (Žin., 2007-12-04, Nr. 126-5138)**

Paveldo tvarkybos reglamentas PTR 4.01.25:2007 „Stogų dangos tvarkomųjų paveldosaugos darbų medžiagų, mechanizmų ir darbo sąnaudų normatyvai“.

